

İşletme Öğrencilerinin *Etik Alguları* Üzerine Ampirik Bir Çalışma

Recai Coşkun *
Osman Karamustafa **

Bu çalışma, işletme öğrencilerinin, verilen bazı rol ve durumlarda nasıl bir etik tavır sergilediklerini belirleme amacı ile yapılmıştır. Araştırma sonuçları, üçüncü sınıf hariç, diğer sınıflardaki öğrencilerin işletmede buldukları konumların etik yargılarında anlamlı bir fark oluşturmadığını göstermiştir. Çalışmada verilen durumlara göre sonuçlar değerlendirildiğinde ise, öğrencilerin “yönetici” konumunda iken, “işçi” konumuna nazaran daha etik tavır sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca, işletme öğrencilerinin öğrenim düzeyi artsa bile, etik tavırlarında anlamlı bir artışın olmadığı da görülmüştür.

Giriş

Son zamanlarda gerek ülkemizde, gerekse diğer ülkelerde işletme yöneticileri ile ilgili olarak yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar sıkça ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında İSKİ, Emlak Bank, İLKSAN, Susurluk ve Parsadan gibi olaylar kamuoyunu uzun süre meşgul etmiştir. Bir araştırmaya göre, işletmelerin yıllık

* Y.Doç.Dr. Recai Coşkun Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü’nde öğretim üyesidir.

** Dr. Osman Karamustafa Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü’nde araştırma görevlisidir.

satış hasılatlarının yaklaşık % 4'ünün rüşvete gittiği ve bu giderlerin de sektör büyümesini % 6 oranında olumsuz etkilediği ortaya konmuştur (Yurtsever 1998). Benzer problemler başka ülkelerde de yaşanmaktadır. Gallup kamuoyu araştırma şirketinin bir çalışması, Amerikan halkının % 63'ünün ülkenin etik standartlarından memnun olmadığını ortaya koymuştur (Alam 1995). Bir başka çalışmada ise zaman içerisinde ahlaki yargılarda olumsuz bir değişimin olduğunu ortaya koymuştur (Glenn ve Loo 1993). Etik ile ilgili bu gelişmeler, geleceğin yönetici adayları olan işletme öğrencilerinin etik yaklaşımlarının nasıl olduğuna ilişkin ampirik araştırmaların önemini ve sayısını artırmıştır (bkz. Arlow 1991; Parsa ve Lankford 1997; Peterson vd. 1991; White ve Dooley 1993). Ancak bu konuda ülkemizde yapılan çalışmaların henüz yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu çalışma, bu alandaki eksikliği gidermeye yönelik bir katkı olma amacını taşımaktadır.

İş ahlakı ile ilgili tanımlar çeşitli yazarlar tarafından genellikle benzer şekilde ifade edilmektedir. Jones (1991) ve White ve Dooley (1993) iş ahlakını “toplumun çoğunluğu tarafından ahlaken ve hukuken kabul edilebilen şey” olarak tanımlamıştır. Daha genel bir tanımlamada ise, “bütün ilişkilerde dürüstlük, güven, saygı ve hakça davranmak” (McHugh 1992: 12) olarak ifade edilmiştir.

Bu araştırma, lisans ve yüksek lisans seviyesinde işletme öğrenimi gören öğrencilerin, verilen çeşitli durumlar karşısında nasıl bir tutum sergilediklerini tespit ederek, etik algılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Algı genel anlamı ile, “kişinin dünyayı kavraması halidir” (Erdoğan 1996: 2). Bu çalışma ile, öğrencilerin verilen durumlardaki seçimleri ile iş ahlakını kavrayışları yani etik algılarının belirlenmesi hedeflenmiştir. Elbette ki bugünün işletme öğrencilerinin hepsi gelecekte işletme yöneticisi olmak şansına sahip olamayacaktır. Ancak hem yabancı ülkelerde (Jones 1990: 201) hem de ülkemizde (Karamustafa 1995) yapılan çalışmalar işletmelerdeki yöneticilerin çoğunluğunun işletme eğitimi aldıklarını göstermektedir. Bu durum, çalışmanın örnek kütlesinin işletme öğrencilerinden oluşturulmasını makul kılmaktadır.

Çalışma iki eksen üzerine oturtulmuştur. Birincisi, geleceğin yönetici adayları olan işletme öğrencilerinin etik kavrayışlarının, işletmelerde buldukları pozisyonlar itibarıyla farklılık arz edip etmediğinin belirlenmesidir. İkincisi ise, işletme öğrenimi veren kurumların, öğrencilerin etik algılarına nasıl bir katkı yaptıklarının ortaya konmasıdır. Bu doğrultuda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- H₁: Lisans düzeyindeki öğrencilerin işletmelerde işçi ve yönetici olarak çalıştıkları varsayıldığında etiksel algılamaları farklıdır.
- H₂: Lisans üstü öğrencilerinin işletmelerde işçi ve yönetici olarak çalıştıkları varsayıldığında etiksel algılamaları farklıdır.
- H₃: Lisans ve lisans üstü öğrencilerinin işletmelerde yönetici olarak çalıştıkları varsayıldığında etiksel algılamaları farklıdır.

- H₄: Lisans ve lisans üstü öğrencilerinin işletmelerde işçi olarak çalıştıkları varsayıldığında etiksel algılamaları farklıdır.
- H₅: Lisans öğrencilerinin mezuniyetleri yaklaştıkça etiksel algılamaları farklılaşır.

Veri ve Metodoloji

Çalışma, 12 soruluk iki anket formunun (bkz. Ek 1 ve Ek 2) Sakarya Üniversitesi İşletme Bölümü'nde okuyan lisans ve lisans üstü öğrencilerine uygulanması ile gerçekleştirilmiştir. Anket formları, öğrencilerin belirli rollerde (işçi-yönetici) ve durumlarda (anketlerde belirtilen 12 durum) nasıl etik tavırlar sergilediklerini belirleyecek şekilde hazırlanmıştır. Formlardan birincisinde, öğrencilerden, kârlı ve gelecek vadeden bir işletmede "işçi" olarak çalıştıklarını varsaymaları istenmiş ve verilen durumlara ne ölçüde katıldıkları belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci anket formu ise aynı öğrencilerin işletmede "yönetici" olarak bulunmaları halinde aynı durumlara ne derece katıldıklarını belirlemeye yönelik olarak düzenlenmiştir. İlk anket formu öğrencilere uygulandıktan yaklaşık üç ay sonra ikincisi uygulanmıştır. Böylece öğrencilerin iki farklı durumda (işçi-yönetici) verecekleri cevapların birbirinden etkilenmemesi amaçlanmıştır.

Birinci anket formuna 250, ikincisine ise 239 öğrenci cevap vermiştir. Araştırmadaki eğilimlerin belirlenmesinde dördümlü ölçek kullanılmıştır.

- 1: Kesinlikle katılıyorum,
- 2: Katılıyorum,
- 3: Katılmıyorum,
- 4: Kesinlikle katılmıyorum.

Ankette belirtilen durumlar, verilen değer yükseldikçe etiksel anlayışın da yükseldiğini gösterecek şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla etiksel anlayış; değer, 1'e yaklaştıkça düşmekte, 4'e yaklaştıkça yükselmektedir. Gruplar arasındaki farkların belirlenmesinde *t*-testi uygulanmıştır.

Bulgular ve Yorum

İlk beş tablo, öğrencilerin anket formunda verilen durumlara her sınıf düzeyinde 'işçi' ve 'yönetici' olarak verdikleri cevapları içermektedir. Tablodaki *t* değeri ise öğrencilerin her iki konumdaki (işçi-yönetici) etik davranışları arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığını ortaya koymaktadır. Tablo 6, anket formunda verilen 12 durumun ortalama değerlerinin sınıflar bazında anlamlı bir fark içerip içermediğini test etmektedir. Tablo 7 ve Tablo 8 ise, öğrencilerin, alt sınıflardan üst sınıflara

ra yükseldikçe etiksel algılamalarında anlamlı bir değişiklik olup olmadığını sergilemektedir.

Tablo 1, öğrencilere verilen 1,3,5 ve 12. durumların işletmedeki pozisyonlarının işçi ve yönetici olduğu varsayıldığında 0.01 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak farklı etik algılamasına sahip olduklarını ortaya koymaktadır. 7. durumda ise 0.1 düzeyinde bir farklılık görülmüştür. Diğer durumlarda, öğrencilerin işletmedeki konumları itibariyle etik algıları arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Tablo 1
Birinci Sınıf Değerleri

Durumlar	İşçi (n=120)		Yönetici (n=81)		t -değeri
	Ortalama	Stn.Sapma	Ortalama	Stn.Sapma	
1.durum	2.94	.85	1.51	.69	12.50 ^a
2.durum	2.46	.88	2.61	.87	-1.19
3.durum	2.35	1.06	2.77	.90	-2.96 ^a
4.durum	2.29	.87	2.43	.97	-1.05
5.durum	2.75	.83	2.27	1.06	3.36 ^a
6.durum	2.85	.88	2.85	.88	.05
7.durum	2.44	.86	2.65	.86	-1.70 ^c
8.durum	2.45	.83	2.53	.86	-.59
9.durum	3.07	2.07	2.96	1.00	.45
10.durum	2.61	.97	2.66	.89	-.37
11.durum	3.16	.86	3.08	.80	.66
12.durum	2.10	1.09	3.09	1.04	-6.42 ^a

a p<0.01 b p<0.05 c p<0.1

Tablo 2, ikinci sınıf öğrencilerinin işletmelerde buldukları pozisyon itibariyle verilen durumlar karşısında gösterdikleri tavırları içermektedir. Buna göre verilen 12 durumdan altısında (1,2,3,5,8,12) istatistik olarak anlamlı farklılığın olduğu görülmüştür. Aynı karşılaştırma üçüncü sınıf öğrencileri üzerinde uygulandığında ise, yedi durumda (1,2,3,4,5,7,10) anlamlı fark olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 3).

Dördüncü sınıf öğrencilerinin 3, 6, 9, 11 ve 12. durumlarda farklı etiksel algıya sahip oldukları belirlenmiştir (Tablo 4). Lisans üstü (yüksek lisans ve doktora) öğrencilerin ise 1, 3, 5, 10, 11 ve 12. durumlarda pozisyonlar itibariyle etiksel algılarında istatistiki olarak anlamlı farkların olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 5).

Tablo 2
İkinci Sınıf Değerleri

İşletmedeki Pozisyonu					
Durumlar	İşçi (n=56)		Yönetici (n=46)		t-değeri
	Ortalama	Stn.Sapma	Ortalama	Stn.Sapma	
1.durum	2.64	.94	1.69	.89	5.18 ^a
2.durum	2.50	.87	3.02	1.06	-2.72 ^a
3.durum	2.62	1.03	3.06	.82	-2.38 ^b
4.durum	2.48	.83	2.69	.96	-1.20
5.durum	2.98	.88	2.36	1.01	3.21 ^a
6.durum	3.00	.93	3.04	.89	-.24
7.durum	2.58	1.00	2.89	.92	-1.57
8.durum	2.67	.89	2.36	.92	1.71 ^c
9.durum	3.03	.87	2.84	.96	1.02
10.durum	2.85	1.05	3.10	.94	-1.26
11.durum	3.14	.92	3.34	.90	-1.13
12.durum	2.39	1.15	3.34	1.05	-4.31 ^a

a p<0.01 b p<0.05 c p<0.1

Tablo 3
Üçüncü Sınıf Değerleri

İşletmedeki Pozisyonu					
Durumlar	İşçi (n=30)		Yönetici (n=56)		t-değeri
	Ortalama	Std.Sapma	Ortalama	Std.Sapma	
1.durum	2.23	.97	1.60	.77	3.26 ^a
2.durum	2.30	.87	2.91	.83	-3.17 ^a
3.durum	2.33	1.15	2.85	.84	-2.19 ^b
4.durum	2.06	.90	2.44	1.06	-1.74 ^c
5.durum	2.86	.93	2.50	.97	1.69 ^c
6.durum	2.63	.85	2.85	.92	-1.10
7.durum	2.20	.76	2.60	.75	-2.38 ^b
8.durum	2.23	.77	2.32	.81	-.52
9.durum	3.30	1.02	3.46	.71	-.78
10.durum	2.93	.82	3.14	.84	-1.11
11.durum	3.33	.80	3.32	.66	.07
12.durum	2.03	1.06	3.00	1.07	-3.98 ^a

a p<0.01 b p<0.05 c p<0.1

Tablo 4
Dördüncü Sınıf Değerleri

İşletmedeki Pozisyonu					
Durumlar	İşçi (n=20)		Yönetici (n=26)		t-değeri
	Ortalama	Stnd.Sapma	Ortalama	Stnd.Sapma	
1.durum	2.15	.81	2.03	.87	.44
2.durum	2.45	.94	2.88	.90	-1.58
3.durum	2.40	.74	2.92	.89	-2.11 ^b
4.durum	2.35	.87	2.15	.96	.71
5.durum	2.70	.73	2.52	.91	.71
6.durum	3.05	.94	2.57	.80	1.83 ^c
7.durum	2.55	.88	2.46	.64	.38
8.durum	2.20	.61	2.30	.73	-.53
9.durum	3.40	.82	2.72	.79	2.82 ^a
10.durum	3.05	.99	2.80	.80	.91
11.durum	3.50	.60	3.00	.74	2.43 ^a
12.durum	2.20	.89	3.07	1.19	-2.84 ^a

a p<0.01 b p<0.05 c p<0.1

Tablo 5
Lisans Üstü (Master-Doktora) Değerleri

İşletmedeki Pozisyonu					
Durumlar	İşçi (n=24)		Yönetici (n=30)		t-değeri
	Ortalama	Stnd.Sapma	Ortalama	Stnd.Sapma	
1.durum	2.62	.87	2.16	.87	1.91 ^c
2.durum	2.50	.83	2.76	.87	-1.18
3.durum	3.29	.95	2.56	.89	2.87 ^a
4.durum	2.66	.96	2.33	.80	1.39
5.durum	2.5	.78	3.1	.71	-2.95 ^a
6.durum	2.87	.94	2.83	.83	.17
7.durum	2.66	.86	2.5	.73	.79
8.durum	2.58	.83	2.3	.75	1.32
9.durum	3.33	.81	3.33	.84	.00
10.durum	3.04	.90	3.46	.68	-1.97 ^c
11.durum	3.79	.50	3.43	.77	2.04 ^b
12.durum	2.50	1.06	3.00	1.08	-1.70 ^c

a p<0.01 b p<0.05 c p<0.1

Yukarıdaki beş sınıfta öğrenim gören öğrencilerden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, verilen durumların altında, işletme öğrencilerinin firmalarda buldukları pozisyonlar itibariyle sergileyecekleri etiksel algılarının istatistiki olarak anlamlı derecede farklılık arz ettiği belirlenmiştir. Özellikle 3. ve 12. maddelerde verilen durumlar, her sınıf düzeyinde işletme öğrencilerinin firmalarda buldukları pozisyonlar bakımından farklı etiksel eğilimler gösterdiklerini ortaya koymuştur.

Tablo 6
Sınıflar İtibariyle Ortalama Değerler

Durumlar	İşletmedeki Pozisyonu				t-değeri
	İşçi	Yönetici			
Sınıflar (n: işçi-yönetici)	Ortalama	Std.Sapma	Ortalama	Std.Sapma	
1.Sınıf (120-79)	2.62	.40	2.61	.36	.14
2.Sınıf (56-46)	2.74	.47	2.81	.43	-.80
3.Sınıf (30-55)	2.53	.33	2.74	.28	-3.06 ^a
4.Sınıf (20-24)	2.66	.34	2.63	.38	.31
Lisans Ort.	2.64	.41	2.69	.37	-1.37
Lis.Üstü (24-30)	2.86	.42	2.81	.33	.45
Genel Ortalama	2.68	-	2.72	-	-

a p<0.01

Tablo 6, anket formunda verilen 12 durumun ortalama değerinin sınıflar itibariyle, öğrencilerin işletme içindeki pozisyonlarına göre etiksel algılamalarının farklı olup olmadığını ortaya koymaktadır. Buna göre, 3. Sınıf hariç diğer sınıf düzeylerindeki etiksel algılamalarda anlamlı bir fark görülmemiştir. Genel ortalama dikkate alındığında, öğrencilerin, yönetici pozisyonunda iken daha yüksek bir etiksel standarda sahip oldukları görülmüştür. Bunun yanında öğrencilerin hem işçi hem de yönetici konumlarında iken, okula başladıkları birinci sınıf ile öğrenimini tamamladıkları dördüncü sınıf dikkate alındığında, etiksel ortalamalarının işçi pozisyonunda 2.62'den 2.68'ya, yönetici pozisyonunda 2.61'den 2.63'e yükseldiği belirlenmiştir. Bu durumda eğitim kurumunun öğrencilerin iş ahlakı anlayışlarına önemli bir katkı sağladığı söylenemez. Aynı durum lisans üstü öğrencileri ile karşılaştırıldığında, bu öğrencilerin işletme içerisinde buldukları her iki pozisyonda da lisans öğrencilerine nazaran daha yüksek etiksel standarda sahip olduklarını göstermektedir. İşçi pozisyonunda lisans ortalaması 2.64 iken, lisans üstü ortalaması 2.86 düzeyine çıkmıştır. Yönetici pozisyonunda ise, bu değerler sırasıyla 2.69 ve 2.81 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 7
Sınıfların Karşılaştırılması (İşçi)

Sınıflar	2.	3.	4.	Lisans Üstü
1	(120-56) 2.62-2.74 .40-.47 -1.70 ^c	(120-30) 2.62-2.53 .40-.33 1.11	(120-20) 2.62-2.66 .40-.34 -.42	(120-24) 2.62-2.86 .40-.42 -2.63 ^a
2.		(56-30) 2.74-2.53 .47-.33 2.34 ^b	(56-20) 2.74-2.66 .47-.34 .78	(56-24) 2.74-2.86 .47-.42 -1.07
3			(30-20) 2.53-2.66 .33-.34 -1.32	(30-24) 2.53-2.86 .33-.42 -3.09 ^a
4.				(20-24) 2.66-2.86 .34-.42 -1.71 ^c

a $p < 0.01$ b $p < 0.05$ c $p < 0.1$

Tablo 7, işletme öğrencilerinin firmalarda işçi pozisyonunda olukları varsayımına dayanarak, öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça etiksel anlayışlarında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymaktadır. Tablo hücrelerindeki ilk satırlar örnek kütle sayılarını, ikinci satırlar ortalama değerleri, üçüncü satırlar standart sapmaları, son satırlar ise *t* istatistik değerlerini içermektedir. Tabloya göre bir, iki ve dördüncü sınıflar ile lisans üstü sınıfı arasında istatistiki olarak anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında, iki ile üçüncü sınıf arasında da anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin işletmelerde yönetici konumlarında olduğu varsayıldığında ise, Tablo 8'deki görünüm ortaya çıkmaktadır. Bu tabloya göre bir ve dördüncü sınıf ile lisans üstü sınıfı arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Benzer şekilde, iki ve üçüncü sınıflar ile bir ve iki ile dördüncü sınıf arasında da anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8
Sınıfların Karşılaştırılması (Yönetici)

Sınıflar	2.	3.	4.	Lisans Üstü
1	79-46 2.61-2.81 .36-.43 -2.62 ^a	79-55 2.61-2.74 .36-.28 -2.19 ^b	79-24 2.61-2.63 .36-.38 -.15	79-30 2.61-2.81 .36-.33 -2.59 ^b
2.		46-55 2.81-2.74 .43-.28 .95	46-24 2.81-2.63 .43-.38 1.77 ^b	46-30 2.81-2.81 .43-.33 .00
3			55-24 2.74-2.63 .28-.38 1.48	55-30 2.74-2.81 .28-.33 -1.02
4.				24-30 2.63-2.81 .38-.33 -1.89 ^c

a p<0.01 b p<0.05 c p<0.1

Sonuç

Geleceğin yönetici adayları olarak görülen işletme öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmadan elde edilen bulgular, çalışmanın içerisinde verilen hipotezler doğrultusunda değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Lisans ve lisans üstü öğrenim gören öğrencilerin işletmelerde “işçi” ve “yönetici” olarak çalıştıkları varsayıldığında, etiksel tavırlarının farklı olduğuna ilişkin ilk iki hipotez kabul edilmemiştir (bkz. Tablo 6). Ancak, anket formunda belirtilen durumlar ayrı ayrı incelendiğinde görülmüştür ki; her sınıf düzeyinde verilen 12 durumdan en az beş durum, öğrencilerin konumlarına göre anlamlı bir fark içermektedir. Özellikle harcama kalemlerinin kesin tutulmasına ilişkin üçüncü durum ile firmalar arasındaki gizli bilgilerin transferini içeren 12. durumda, öğrencilerin, işletmede “işçi” ve “yönetici” olarak çalıştıkları varsayıldığında, bütün sınıflarda farklı etiksel tutum sergiledikleri belirlenmiştir. Bu her iki durum da öğrencilerin, kendilerini yönetici konumunda varsaydıklarında, işçi konumuna göre daha etiksel tavır sergilediklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 6'daki lisans ortalama değeri ile lisans üstü değerleri, öğrencilerin, hem yönetici hem de işçi olarak çalıştıkları varsayıldığında, etiksel algılamalarını gösteren değerlerde büyük bir artışın olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum üç ve dört numaralı hipotezlerin de kabul edilmediği anlamını taşımaktadır.

Öğrencilerin mezuniyetleri yaklaştıkça etiksel tavırlarındaki değişikliğe ilişkin beşinci hipotezin kabul veya reddine dair veriler ise Tablo 7 ve Tablo 8'de verilmiştir. Öğrencilerin işçi olduğu varsayıldığında, birinci sınıftaki etiksel algıları ile ikinci sınıf ve yüksek lisans düzeyindeki etiksel algıları istatistiki olarak anlamlı bir fark içermektedir (bkz. Tablo 7). Bunun yanında lisans üstü öğrencilerinin alt sınıflara nazaran daha etiksel bir tavır sergilediği istatistiki olarak anlamlı bir şekilde belirlenmiştir. Ancak, aynı farklılık lisans öğrencilerinin ilk sınıflardaki etiksel algıları ile mezun oldukları dördüncü sınıftaki algıları arasında görülmemiştir (bkz. Tablo 7). Benzer bir sonuç, öğrenciler kendilerini yönetici olarak varsaydıklarında da ortaya çıkmaktadır. Bu durum lisans üstü öğrencilerinin daha etiksel bir tavır sergilediğini ortaya koyarken, lisans öğrencilerinin öğrenim düzeyi artsa bile etiksel algılamalarında anlamlı bir artışın olmadığını göstermektedir.

Ek 1: ANKET FORMU

Orta ölçekli bir imalat işletmesinde *işçi* olarak çalıştığınızı varsayınız. Çalıştığınız firma karlı ve gelecek vadeden bir firmadır. Lütfen aşağıdaki soruların önlerindeki boşluğa verilen ölçek doğrultusunda 1 - 4 arası bir rakam vererek düşüncelerinizi *doğal* ve *dürüst* olarak belirtiniz.

Ölçek:

- 1: Kesinlikle Katılıyorum
- 2: Katılıyorum
- 3: Katılmıyorum
- 4: Kesinlikle Katılmıyorum

1. Bir çalışan olarak, astlarımla ilişkilerimi üstlerime iletmem benden beklenmemelidir.
2. Bazen, işimi tamamlayabilmek için çalışma sözleşmesi ve güvenlik kurallarını ihlal edebilirim.
3. Şirket adına yaptığım harcamaların kayıtlarını her zaman kesin olarak tutmak mümkün olmamaktadır. Bu sebeple, yaptığım harcamaların yaklaşık tutarlarını muhasebeye bildiririm.
4. Bazı durumlarda, utanç verici bilgileri üstlerimden saklamam gerekebilir.

5. Yöneticimin talimatlarını, doğruluğu hakkında şüphelerim olsa dahi yapmam gerekir.
6. Bazen, iş esnasında kişisel işlerimi de yapmamda bir sakınca görmem.
7. Firmanın fotokopi makinesinden kendim için fotokopi çekerim.
8. Bazı durumlarda, firmanın telefonunu özel işlerim için kullanırım.
9. Bir ayda yapabileceğimiz bir işi, siparişi alabilmek için müşteriye iki haftada gerçekleştirebileceğimizi söyleyebilirim.
10. Ücret almamak şartıyla, kişisel işlerimi yapmak için hasta olduğumu söyleyerek o gün işe gitmeyebilirim.
11. Şirkete ait bazı kırtasiye malzemelerini (ataç, zımba teli, kalem vs.) kendi işlerimde kullanmak üzere eve götürmeyi bir nevi yan ödeme olarak kabul ederim.
12. Rakip firmadaki bir çalışan, çalıştığı firma hakkında bazı gizli bilgileri bana gönderdi. Bu bilgileri kendi firmamın yöneticilerine gönderirim.

Ek 2: ANKET FORMU

Orta ölçekli bir imalat işletmesinde *yönetici* olduğunuzu varsayınız. Çalıştığınız firma karlı ve gelecek vadeden bir firmadır. Lütfen aşağıdaki soruların önlerindeki boşluğa verilen ölçek doğrultusunda 1 - 4 arası bir rakam vererek düşüncelerinizi *doğal ve dürüst* olarak belirtiniz.

Ölçek:

- 1: Kesinlikle Katılıyorum
- 2: Katılıyorum
- 3: Katılmıyorum
- 4: Kesinlikle Katılmıyorum

1. Bir yönetici olarak, çalışanlarımdan astlarının yaptıkları yanlışları bana iletmelerini beklerim.
2. Bazen, çalışanlarımdan işlerini tamamlayabilmeleri için çalışma sözleşmesi ve güvenlik kurallarını ihlal etmelerine göz yumarım.
3. Şirket adına yapılan harcama kayıtlarını her zaman kesin olarak tutmak mümkün değildir. Bu sebeple bazen yaklaşık harcama rakamlarının muhasebeye verilmesinde bir sakınca görmem.
4. Bazen, çalışanlarımdan utanç verici bilgileri benden saklamaları gerekebilir.
5. Verdiğim talimatların, çalışanlarım tarafından doğrulukları hakkında şüpheleri olsa dahi yapmaları gerekir.
6. Bazen, çalışanlarımdan iş esnasında kişisel işlerini yapmaları gerekebilir.

7. Çalışanlara firmanın fotokopi makinesinden kendi işleri için fotokopi çekmelerine izin verilmelidir.
8. Bazı durumlarda firmanın telefonunu özel amaçlı kullanırım.
9. Bir ayda yapabileceğimiz bir işi, siparişi alabilmek için müşteriye iki haftada gerçekleştirebileceğimizi söyleyebilirim.
10. Ücret almamak şartıyla, çalışanlarım kişisel işlerini yapmak için hasta olduğunu söyleyerek o gün işe gelmeyebilir.
11. Çalışanlarımın, şirkete ait bazı kırtasiye malzemelerini (ataç, zımba teli, kalem vs.) kendi işlerde kullanmak üzere evlerine götürmelerini bir nevi yan ödeme olarak kabul ederim.
12. Benden hoşlanmayan bir çalışan, firmamızla ilgili gizli bilgileri rakip bir firmaya gönderdi. Bana göre, rakip firma yöneticilerinin bu bilgileri kullanma hakkı vardır.

Kaynakça

- ALAM, Kazi Firoz (1995), "Attitudes Towards Business Ethics of Business Students in Malaysia", *Journal of Business Ethics*, 14, 309-313.
- ARLOW, Peter (1991), "Personal Characteristics in College Students' Evaluations of Business Ethics and Corporate Social Responsibility", *Journal of Business Ethics*, 10, 63-69.
- BEGGS, Joyce M., Michael S. Lone (1980), "Corporate Goal Structures and Business Students: A Comparative Study of Values", *Journal of Business Ethics*, 8, 471-478.
- ERDOĞAN, İlhan (1996), "İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış", İstanbul: Avcıol Basımevi.
- GLENN, James R., M.Frances Van Loo (1993), "Business Students' and Practitioners' Ethical Decisions Over Time", *Journal of Business Ethics*, 12, 835-847
- JONES, William A. (1990), "Student Views of "Ethical" Issues: A Situational Analysis", *Journal of Business Ethics*, 9, 201-205.
- KARAMUSTAFA, Osman (1995), "Türkiye'de 500 Büyük Firmada Döviz Kuru Riski Yönetimine İlişkin Bir Saha Araştırması", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- McHunh, Francis P. (Çev.), "Ethics", TUSİAD Yayın No:8-154, 1992.
- PARSA, Faramarz, William M. LANKFORD (199?) "Business Student's Views of Ethics: A Situational Analysis", *Internet: http:// www.sbu.bus.westga.edu*.
- PETERSON, Robert A, Richard F. BELTRAMINI, George KOZMETSKY (1991), "Concerns of College Students Regarding Business Ethics: A Replication", *Journal of Business Ethics*, 10, 733-738.
- WHITE, Charles S., Robert S. DOOLEY (1993), "Ethical or Pratical: An Empirical Study of Students' Choices in Simulated Business Scenarios", *Journal of Business Ethics*, 12, 643-651.
- YURTSEVER, Gülçimen (1998), "Rüşvet ve Türkiye", *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, 305-310.